

قرآن در سنین دبستان^۱

همان‌طور که در مقاله قبل بیان شد، دوره دبستان تقریباً با دوره دوم رشد انسان تقارن دارد و مواجهه با قرآن در این دوره باید به صورت انس با سوره همراه با انتقال پیام باشد تا بیشترین رشد را ایجاد کند. به این سطح از مواجهه با قرآن، «فهم قرآن» می‌گوییم.

«فهم قرآن در دبستان» برنامه‌ای برای پیاده‌سازی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است که می‌تواند به همه دروس و فعالیت‌های آموزشی و تربیتی از جمله درس قرآن کمک کند. در واقع «فهم قرآن» تنها مربوط به کلاس قرآن نیست، مربوط به همه برنامه‌های آموزشی و تربیتی است.

در کتاب‌های درسی قرآن آموزش و پرورش، اولویت با آموزش روخوانی و سپس ارائه مفاهیم برخی کلمات و آیات است که بیشتر جنبه افزایش اطلاعات دارد. به طور کلی در برنامه‌های متداول آموزش قرآن - چه در آموزش و پرورش رسمی و چه خارج از آن - گام اول، روخوانی و روانخوانی است؛ سپس بحث حفظ قرآن مطرح می‌شود؛ و آموزش مفاهیم به بعد موكول می‌گردد؛ متأسفانه در بسیاری از موارد، این آموزش‌ها هرگز به مرحله عمل و وارد کردن حقایق قرآن به متن زندگی نمی‌رسد. برنامه «فهم قرآن» نیز به روخوانی و حفظ قرآن توجه دارد؛ با این تفاوت که در مقایسه با سایر روش‌ها، مسیر متفاوتی را دنبال می‌کند. در «فهم قرآن»، اولین گام، فهم و عمل است؛ آنگاه وقوف در فضای سوره، انس و محبت نسبت به آن و شنیدن و خواندن زیاد آن، بدون هیچ تکلفی منجر به حفظ لفظی سوره می‌شود. روخوانی قرآن نیز، به واسطه ارتباط عاطفی شکل گرفته با قرآن و حفظ تعدادی از سوره‌ها، جذاب و بدون خشکی و تکلف خواهد بود؛ زیرا دانش‌آموزان سوره‌هایی را که حفظ هستند به سهولت روخوانی می‌کنند و با روخوانی بسیاری از کلمات قرآن نیز آشنا هستند. در این شرایط به راحتی می‌توان با آموزش چند قاعده ساده و کمی تمرین، توان روخوانی همه قرآن را در دانش‌آموزان ایجاد کرد.

در هر دوره از زندگی انسان، توان‌های بالقوه‌ای در فرد وجود دارد که اگر این قابلیت‌ها شکوفا نشود، رشد فرزند در دوره‌های بعد دچار اختلال می‌شود. هدف اصلی تعلیم و تربیت در دوره دوم رشد «خیرگزینی» است؛ «خیرگزینی» یعنی دیدن حالت‌ها و گزینه‌های گوناگون در هر موضوع، انتخاب بهترین و سودمندترین گزینه بر اساس معیار درست و حرکت به سمت گزینه انتخاب شده تا رسیدن به منافع آن.

مفهوم «خیرگزینی»، فعال شدن «اختیار» و شکوفایی «تفکر» را نیز شامل می‌شود. «اختیار» بنا بر نظر عرف به معنای قدرت انجام دادن یا ندادن کاری است؛ در صورتی که در فرهنگ قرآن عمدتاً به معنای پذیرش خیر است؛ منظور از «تفکر» نیز قرار گرفتن در وضعیتی است که انسان می‌تواند بهترین مصلحت خود را تشخیص دهد. براین اساس افراد، با تفکر می‌توانند مسیریابی درستی داشته باشند (فهم قرآن در

---

^۱ رضا دژبخش. مسئول کارگروه فهم قرآن مدرسه دانشجویی قرآن و عترت(ع)، مریم خدادادی. مسئول کارگروه دبستان مدرسه دانشجویی قرآن و عترت(ع)

دبستان و دبیرستان، احمدرضا اخوت، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت علیه السلام). به این ترتیب شناخت بایدها و نیایدها، شناسایی و انتخاب آنچه بهتر و درست‌تر است و دوری از انتخاب‌های نادرست همه به تشخیص و انتخاب خیر بستگی دارد.

خیرگزین شدن کودکان در پایان دوره دبستان به این معناست که در هر موقعیتی به واسطه مشورت با بزرگترهای اهل ایمان، کار درست را تشخیص بدهند و به صورت خودکار، به تنهایی یا با کمک دیگران، آن کار را عملیاتی کنند. محقق شدن این هدف به صورت تدریجی و مرحله‌ای امکان‌پذیر است. لذا سایر اهداف، در خدمت فعال‌سازی خیرگزینی خواهند بود. در فناوری آموزشی هم بحث یگانه بودن هدف آموزشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا در غیر این صورت با داشتن هدف‌های آموزشی متعدد، نه تنها دانش آموز بلکه مربی نیز سردرگم می‌شود. البته در عین یگانه بودن هدف آموزشی، شیوه‌های آموزشی می‌تواند متعدد باشد و هدف نیز می‌تواند تفصیل پیدا کند. در هر سال از سال‌های دبستان بر روی فعال‌سازی یک مرحله از خیرگزینی تمرکز می‌شود. به این ترتیب برای هر کدام از پایه‌های تحصیلی مقطع ابتدایی، یک هدف تربیتی در نظر می‌گیریم؛ تحقق این اهداف به تدریج و در طول شش سال، دانش‌آموز دبستانی را تا سطح خیرگزینی ارتقا می‌دهد.

پایه اول: تحرک و نشاط همراه با جهت‌گیری ابرازها

پایه دوم: دیدن تنوع و درک تمایز خوب و بد

پایه سوم: درک رابطه‌ها و قوانین و انجام کارهای خوب ساده

پایه چهارم: توان برنامه‌ریزی و انجام کارهای خوب جدی‌تر

پایه پنجم: دقت برای عمل و تمایل به کارهای خوب

پایه ششم: توان انجام و گسترش کارهای خوب

اهداف تربیتی فوق به واسطه ارتباط با سوره‌های قرآن محقق می‌شود. در واقع آنچه باعث رشد دانش‌آموزان می‌شود، ارتباط با سوره‌های قرآن است؛ در دوره ابتدایی سوره‌های جزء سی برای این ارتباط مناسب هستند؛ زیرا انس با این سوره‌ها به دلیل کوتاه بودن بسیار آسان است. وجود آیات مربوط به قیامت و ... در این سوره‌ها، مانعی برای آموزش آنها به دانش‌آموزان ابتدایی نیست؛ زیرا قرار نیست جزئیات مفاهیم این سوره‌ها را به ایشان آموزش دهیم؛ بلکه همان‌طور که بیان شد برنامه «فهم قرآن» انس با سوره‌ها و دریافت یک پیام از آنها متناسب با درک فرزندان است.

آموزش سوره‌ها را از سوره مبارکه حمد آغاز می‌کنیم؛ سپس از انتهای قرآن یعنی سوره مبارکه ناس تا ابتدای جزء سی یعنی سوره مبارکه نبأ به ترتیب سوره‌ها را بین پایه‌ها تقسیم می‌نماییم. هر چه به سمت ابتدای جزء می‌رویم و سوره‌ها بلندتر می‌شوند، تعداد سوره‌های کمتری را برای هر پایه در نظر می‌گیریم.

روی هر سوره، سه — چهار هفته یا بیشتر می‌مانیم؛ در این مدت سعی می‌کنیم خودمان رشد کنیم و دانش‌آموزان حضور سوره را در کلاس و حتی در زندگی‌شان احساس کنند.

آموزش سوره را محدود به یک ساعت خاص نمی‌کنیم و پس از آن، در زمان‌های دیگر، سوره را فراموش نمی‌نماییم؛ بلکه بنا بر ظرفیت دانش‌آموزان کلاس‌مان، هر زمان که شرایط را مناسب دیدیم گریزی به سوره می‌زنیم. بهترین قالب برای رشد کردن با سوره و حتی انتقال پیام آن، شنیدن و خواندن خود سوره در بستری با نشاط است؛ در این میان، هم‌خوانی تأثیر بیشتری دارد؛ لازم است دانش‌آموزان سوره را جذاب و بانشاط بشنوند و بخوانند.

هر سوره — به ویژه سوره‌های جزء سی — حقایق را بیان می‌کند که حتما مرتبه‌ای از آن حقایق برای دانش‌آموزان دبستانی قابل درک است. در آموزش هر سوره به جای ترجمه، سطحی از مفاهیم آن سوره را که برای مخاطب ما مناسب است در قالب یک پیام به آنها منتقل می‌کنیم. لازم است کودک پیام سوره را تجربه کند و بر اساس آن تغییر یابد. فراموش نمی‌کنیم که هدف «فهم قرآن»، ایجاد رشد در دانش‌آموزان است و رشد نیز صرفاً با حفظ کردن برخی داده‌ها حاصل نمی‌شود. البته ثبت یک گزاره از سوره در ذهن دانش‌آموزان به عنوان پیام سوره، مهم است و سعی می‌کنیم این اتفاق بیفتد؛ اما برای تحقق این امر، به ارائه اطلاعات بسنده نمی‌کنیم؛ بلکه از انواع موقعیت‌ها و قالب‌ها استفاده می‌کنیم تا دانش‌آموزان پیام سوره‌ها را ببینند، حس کنند و تجربه نمایند تا عمیق‌تر در ذهنشان ثبت گردد؛ معمولاً این موقعیت‌ها، همان موقعیت‌های روزمره کلاس و مدرسه است. انتقال یک پیام به دانش‌آموز وقتی صورت گرفته که آن پیام به صورت یک باور در وجود او ثبت شده باشد که نشانه‌اش رجوع اختیاری به آن پیام در موقعیت‌های مختلف است.

برگرفته از: احمدرضا اخوت، فهم قرآن در دبستان و دبیرستان، انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت (ع)، ۱۳۹۹